

Preek 2 november 2014 Allerzielen

Psalm 130

Lucas 12 : 22-34

Mitten im Leben durch den Tod umfangen (Maarten Luther)

We zijn ingeklemd tussen die twee teksten: Psalm 130: De profundis exclamavi ad te, o Domine en de heerlijke ontspannen tekst over de vogelen des hemels. Ingeklemd, maar ook weer uitgedaagd door hun tegenstelling.

Vanochtend zijn we ingeklemd tussen een Halloweenviering met veel engigheid. Gemaskerde enge mannen en Ebola-kostuums. Of ook weer uitgedaagd door de uitersten, een oud ritueel om de angst te bezweren voor de dood en het ontsteken van de lichtjes voor de geliefden die ons ontvallen zijn. Tussen licht en donker. Dag en nacht. Mitten im leben durch den Tod umfangen, zei Luther al. Zijn lied daarover gaan we straks ook zingen.

Ja, dat Halloween is populair geworden de laatste jaren. De commercie, het Amerikanisme. Alles uit de VS is spannend. Maar het is een oeroud ritueel. Voorchristelijk, heidens. De Kelten, dan hebben we het over Wales en Ierland vieren deze tijd het begin van het nieuwe jaar. De oogst was binnen en nu moesten ze de kou en het duister van de winter trotseren en de korte dagen uithouden. Ze dachten dat op die avond, de laatste dag van het jaar, nu dus 31 okt. de dode en rusteloze zielen kwamen om een lichaam te zoeken om zich in te nestelen. Een soort aliens dus op zoek naar een lijf. De geschiedenis is altijd weer spannender dan de fictie.

Om geesten om de tuin te leiden droeg men maskers, van de dan ruim voorradige pompoenen en om ze af schrikken maakte men misbaar en lawaai. In feite is het vuurwerk afschieten bij ons Oudjaar daaruit voort gekomen. Net als in China probeert men de boze geesten daarmee af te schrikken en te verjagen.

De katholieke kerk met haar perfecte gevoel voor marketing, wist zelfs dit heidens ritueel te kerstenen en plakte er Allerzielen op. In feite bedoeld om met intenties de dolende zielen van de gestorvenen voor het vagevuur te behoeden. Onze intenties als hulp daarbij.

De Romana (RK kerk) deed daar natuurlijk de Allerheiligen aan vooraf gaan. Met zijn pantheon aan heiligen, voor elke dag minstens 1, en er komen er nog jaarlijks bij!

Op 1 nov. dus Alller heiligen, All hories evening, Hallow'een. Lekker eng, lekker griezelen. Schijnt gezond voor het kinderebrein. Oefenen voor later. Als het leven echt eng wordt. Halloween gaat niet aan onze jeugdcultuur voorbij. Geen party zonder een Halloween pompoen of Halloweenverkleedpartij.

De kerstening ging verder: kinderen gaan langs de deuren met de kreet trick or treat: als jij rijkaard

ons niet wat lekkers geeft, doen wij een pesterijtje. Dat is dan bij ons 11 dagen later het St. Maartensfeest.

Met andere woorden, hoe oud, taai en blijvend zijn niet de bizarre en creatieve rituelen om de dood op een afstand te houden. Of liever je te verzoenen met de dood. De dood van geliefden.

Allerzielen. Vanmiddag hier. Vanavond in het Vondelpark waar dan honderden papieren bootjes met waxinelichtjes op de grote vijver dobberen met en zonder teksten. Met zang en stilte.

Indrukwekkend. Jaren geleden verkeerde ik in een behoorlijke crisis, moest van het Valeriusplein naar Tamboer op de Overtoom en raakte de weg in het duistere Vondelpark kwijt en raakte verzeild in dit prachtige tedere gebeuren. Het heeft me geschraagd en getroost. En onvoorstelbaar mooi. Alle informatie op het internet. Allerzielen Vondelpark.

In deze rituelen is de dood dichtbij, zowel als vriend als wel als vijand.

Maar we leven in een technische maatschappij waar de dood volledig naar de zijkant is verjaagd, gemarginaliseerd. De medische techniek stelt ons in staat vaak ruim 100 te worden. Hoe dat dan is, dat 100+ is dan meer onze zorg en minder die van de medici. Pas in de laatste maanden van ons leven worden we echt geconfronteerd met de dood in het verpleeghuis, vaak weer verborgen voor de samenleving.

Ook de dood en alle soorten van nabestaan zijn inmiddels verre van ons. Niemand gelooft nog in de hel. De hemelgelovigen zijn minder talrijk. Allerlei pseudovormen van voortbestaan zijn populair, reïncarnatie, geesten van gene zijde, toch iets van een ziel die blijft, er kan toch niet niets zijn, er moet toch wel iets zijn. Dan maar de ewige Wiederkehr, dan heeft onze dood nog een natuurlijke zin. Maar het meest wordt gehuldigd dat alleen dit leven er is, en daarna niets meer. Hier en nu moet het gebeuren. Het succes gemaakt, het geluk gevonden, de liefste ontmoet, de persoonlijkheid ten volle ontwikkeld, geestelijk gegroeid.

Schrijfster Griet op de Beeck: We zijn maar zeker van dit ene leven dus ik vind het zo jammer dat zo veel mensen dat aan zich voorbij laten gaan. Het leven is veel te kort om niet intens te beleven'.

Maar toch zijn er de sluiptwegen van de dood:

Je moet je ouders verliezen, en velen gaan hen voor of komen na hen. Je verliest mensen als je ouder wordt. De 100 jarige heeft haast niemand over, dat maakt dat glorieuze lange bestaan zo eenzaam en wrang.

Verlies hoort bij het leven en sterven is verliezen, maar toch zijn we verder weg van die doodservaring geraakt dan Luther met zijn Mitten im Leben durch den Tod umfängen. Net als JS Bach met zijn cantate Aus der Tiefe vanmiddag. Zowel Luther als Bach hadden een obsessie met de dood. De hele baroktijd, dus na Luther, zeg maar 1600 tot 1750 was zelfs geobsedeerd door de dood.

En dat is niet zo vreemd want van 1618 tot 1648 woedde de 30jarige oorlog die vreselijk

bloeddorstig was. Honderdduizenden kwamen om in die oorlog. Zo werd de stad Maagdenburg met iets van 30000 inwoners volledig uitgeroeid. Enorm hoge aantallen voor een tijd, waarin nog geen tanks en gifgas beschikbaar was. Als je nagaat hoe wij nu nog bezig zijn met onze beide wereldoorlogen, en na 100 jaar de herdenking van 14-18 tot veler verbeelding spreekt, dan kun je nagaan hoe in die tijd na de 30 jarige oorlog men nog geslachten lang met die oorlog bezig was. Er was toen nog een 'vermogen om te rouwen', vooral in kunst en cultuur. Het is de muziek die dan het meest voor ons bezwaard gemoed doet. Daarin kunnen we al die zwaarte en angst en rouw celebreren en op een ander plan brengen. De passies van Bach zijn grote gemeenschappelijke rouwrituelen. Zo worden ze zelfs nu nog ervaren. Mitten im leben...

Dat gold voor Luther die zijn leven riskeerde voor zijn geloof, die als het ware Jan Hus om zijn geloof nog had zien branden op de brandstapel. De dood was dichtbij. Voor Bach was de dood minstens zo dichtbij. Hij was volledig wees op zijn 9e. Verloor ouders, gezin, ouderlijk huis, vriendjes, stad en school en moest vechten om als wees overeind te blijven. Mitten im Leben durch den Tod umfängen. Hij verloor zijn vrouw na 13 jaar huwelijk en tien van zijn kinderen.

Zijn mooiste muziek gaat steevast over de dood in al haar verschijningsvormen.

Maar dat was Bach, dat was Luther, dat was een andere tijd.

Maar dan hebben we het mis. Want we kunnen de dood ineens niet meer buiten houden. Ik bedoel dan nog niet een s de bootvluchtelingen die over Europa uitstromen, maar de dag dat de MH17 werd neergeschoten en vliegtuig vol onschuldigen die op weg naar vakantie of een aidscongres hun dood niet hadden ingecalculeerd. En dan hebben we de EBOLA, die steeds dichterbij lijkt te kruipen. En daarna kwam Isis en zitten we ook in een oorlog, nu nog heel schoon en voor ons veilig met vliegtuigen en drones, maar hoe loopt dat af?

Slaat een djihadstrijder op een dag toe, in de metrobus, op het CS, op de Albert Cuyp, bij u in de straat? Mitten im Leben....

Dan is er ook nog A.L.S. en we zijn enorm wanhopig en proberen net als met de Ebola alle virussen maar op stervelingen uit. Het ijsbadritueel om ons bewust te maken van de ernst van deze ziekte roept iets van wakker geschud worden door een koude douche: wakker worden. Memento mori. Ja, we moeten wel. Rene Gude, de denker des vaderlands is terminaal, voetballers nemen wanhopig anti ALS medicijnen. We doen aan suïcidepreventie. Maar het is onontkoombaar we zijn weer, gemodificeerd weliswaar 'umfängen durch den Tod'

Maar nu wel zonder hemel, zonder uitzicht, zonder verlossing. Met zich op een zwart, leeg gat.

Waarin we verdwijnen als de pillen niet meer werken of er een bom vlakbij ons afgaat. Of nietsvermoedend richting Bali vliegen.

We hebben even geen antwoord. We hebben even geen tekst. Ja, Rene Gude nog wel. Maar die

moet wel. Wij willen dit helemaal niet, we willen hier niet aan.

Kunnen we nog iets met de kruisdood van Christus, met de verlossing door het bloed die onze angst voor de dood wegnam als we daarin geloofden? Zoals de mensen vroeger?

Als we dan de Bijbel openslaan, zien we veel teksten over de dood, maar amper teksten over een voortbestaan. Jezus geeft wel eens in hint over gejammer en tandengeknars maar de plek, hij heeft aan het kruis pas over een paradijs. Eerder niet, heeft de historische Jezus daar vanuit geleefd.

Troost in een hemel? Of is dat allemaal theologie na Jezus dood?

Waar hij het veel meer over heeft, is hoe te leven en dat vooral met elkaar. Ethiek. Het liefdesgebod. De barmhartige Samaritaan.

En dan dit stuk over de bezorgdheid, over onze kleine angstjes. Nog niet eens over de doodsangst. Maar het geeft wel een richting. De meest Boeddhistische passage in het evangelie. Geen bloed, zonde of verlossing. Maar in het nu leven met de vogels als voorbeeld. *Deus sive natura*, zei Spinoza, God oftewel de natuur. Niet sparen, geen levensverzekeringen, geen lijfrentes. Een ludieke onbezorgdheid spreekt eruit. Met een duidelijke wenk het Koninkrijk te zoeken. Niet hechten aan bezit en rijkelijk wegschenken wat je bezit. Investeren in een geestelijke schat die zich uit in een liefde waarin je omziet naar degene die je nodig hebt.

Ja, dit is allemaal wel heel veel gevraagd. Teveel. De geschiedenis van de kerk laat zien dat er weinig in een hemelse schat is geïnvesteerd, dat men eerder het omgekeerde deed. En onze samenleving is er volledig op gericht alles te organiseren en veilig te stellen. Een tegendraads verhaal. Wat moeten we ermee. Het past niet in onze tijd.

Maar toch, er is een maar. Omdat we ineens, ongewild ongedacht durch den Tod umfangen zijn geraakt. Krijgt alles een andere dimensie.

Van wat er allemaal de afgelopen maanden is gebeurd worden we *woest, wankel en week* zoals Griet op de Beeck zegt, de schrijfster van *Kom hier dat ik u kus*. Eigenlijk is ons afgestapte en verzekerde bestaan aan het wankelen.

We zullen toch een antwoord op die naderbij kruipende onverdiende dood moeten vinden. Het *memento mori* is weer terug, niet meer op een moraliserende toon, maar waar sta je in het leven, hoe ga je met de ander en jezelf om. Wat kunnen we doen? Welke houding helpt daarbij?

Dan krijgen we een beeld aangereikt in psalm 130 dat we gelezen hebben: namelijk van de wachters op de morgen. Dat lijkt wel een universeel beeld. Het Bijbels beeld is wel 3000 jaar oud. Vaak zien mensen daar wachters op een toren bij, of op een stadswal die 's nachts moeten waken over het heil van de stad. Die dan snakken naar de eerste glimp van de zon die de loodzware lange nacht doorbreekt. Je kunt de toren of stadswal ook weglaten, want de tekst spreekt over hen die verlangen naar de Heer, zoals wachters uitzien naar de morgen.

Dit universele mystieke beeld spreekt over het uitzien, het verlangen. Het verlangen naar de

geliefde. Maar ook over het wachten op de morgen. Als je de hele nacht moet waken wordt dat verlangen natuurlijk zeer groot. Ga er maar vanuit dat dat vroeger pikzwart, aardedonker was. Toch waakzaam, alert blijven, want dat hoort bij de taak van de wachter: niet in slaap vallen, wakker blijven. De discipelen konden het al niet in Gethsemane. 'Konden jullie zelfs geen uur met mij waken?' vraagt Jezus de goedwillende discipelen. Het is ze teveel. Ze hebben niet de kwaliteit van de wachter, de bewaker.

Een godsdienst uit het oosten vult dit beeld verder aan: in de Shambala traditie van het Tibetaanse Boeddhisme wordt de wachter in ons aangesproken. Dat is een krijgstraditie, enigszins verwant aan de Japanse Samoeraistraditie.

In Shambala gaat het vooral om wakker zijn, waakzaam, alert, oplettend, dat is ook bewust, aanwezig, present. Het Frans zegt het zo mooi: attent.

Dat is wakker en attent. Gericht op de ander. Attente de Dieu, attent op de tekenen van God, zei Simone Weil. Waiting for Godot, zei Samuel Beckett, wie dat ook moge zijn die Godot, maar wel een beetje God.

Shambala is geen terugtrekken in een verheven navelstaren, is geen narcistische spiritualiteit, je terugtrekken in de veilige cocon van je persoonlijke bestaan, maar is juist zozeer deelhebben aan de wisselvalligheden van het lijden dat er haast vanzelf ruimte komt voor het welzijn van anderen en de goedheid in jezelf.

Maar Shambala gaat verder: zo attent en wakker moet je zijn, zo opgeruimd, zo aandachtig van alles, en attent op alles en van de ander, dat als de dood toeslaat, je daar niet van schrikt. Dat je daar klaar voor bent, dat het op orde is. De krijger uit de shambala-traditie heeft geen ijsbad nodig. Hij is wakker en blijft dat. Verdooft zich niet.

Dat is ook: Dat je alles hebt opgeruimd, geregeld met je naasten, maar vooral met jezelf. Je unfinished business. Dat je die kent, dat het geen keer meer kan nemen, dat het is zoals het is. Dat je dus ook nergens meer bang voor bent, niet meer voor de ander, niet meer voor jezelf, want je leeft zo in het nu, dat er noch verleden noch toekomst je in de greep hebben. Jij hebt de tijd in de greep. Want de dood zit verstopt in de tijd. De tijd is een tikkende tijdbom. Ooit gaat hij af.

Luther, ja onze Luther, die 497 jaar geleden ook waakzaam was en niet bevreesd, had die shambalajongens wel begrepen. Het ging om een 'Bereytung zum sterben' zei hij. Daar moest je aan werken, want de dood kwam toen vaak als een dief in de nacht. En dan moest je het een beetje voor elkaar hebben met je huis; dein Haus bestellen, noemden ze dat toen. En een beetje in het reine met je zonden, met je staat van onvolmaaktheid, met je tekorten, dan kon je de genade van god aanvaarden en hoefde je nergens meer bang voor te zijn.

Ik denk dat dit ongeveer is wat Jezus bedoelt met zijn woorden uit Lukas:

Zoek liever zijn Koninkrijk.

Want wat is dan 'zijn Koninkrijk zoeken'?

Dat is dus letten op de vogelen des hemels en de leliën des velds. Bewust van en lettend op de natuur, een voorbeeld vinden in die vogels en leliën des velds. Die geen voorraadschuren hebben, geen levensverzekeringen, de bloemen die gewoon mooi zijn om het mooi zijn. Puur, om niet. Die vogels en leliën hebben ons dan ineens meer te vertellen dan de AEGON, de lijfrentes, het afdichten van het pensioengat of loonsverhogingen. Want die bezorgdheid over de dag van morgen, die helpt dan ineens niet meer. Die helpt dan niet meer tegen die Umfangenheit, de bevangenheid door de dood.

Ik denk dat die houding helpt. Bij angst en verlies. Bij de dood in al haar gedaantes, en dat zijn er vele.

Ik denk dat Rene Gude helpt, dat mediteren helpt, dat bidden helpt, dat muziek helpt, dat samen zingen helpt, dat liefhebben helpt, dat geloven helpt. Ik denk dat Jezus ook helpt. Iesu iuve, God helpe ons almachtig.

Amen.

Govert Jan Bach, Allerzielen, Amsterdam, 2 november 2014